

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet närmare 40 motionsyrkanden från den allmänna motionstiden år 2000 i olika frågor rörande föräldrabalken. Motionsyrkandena avser i huvudsak frågor om talerätt vid hävande av faderskap, homosexuellas rätt att adoptera och få assisterad befruktning, vårdnad, umgänge, myndighetsåldern samt gode män och förvaltare.

I ärendet har en utfrågning ägt rum med företrädare för Justitiedepartementet och Socialdepartementet. Därutöver har företrädare för grupperna Adopterades Röst samt Adopterades och andras egna röst har inför utskottet den 25 januari 2001 respektive den 30 januari 2001 framfört synpunkter i ärendet.

Utskottet avstyrker bifall till samtliga motionsyrkanden, de flesta med hänvisning till tidigare ställningstaganden och pågående lagstiftningsarbete.

Till betänkandet har fogats fyra reservationer och tre särskilda yttranden.

Motionerna

2000/01:L402 av Kerstin Heinemann (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en sådan ändring i föräldrabalken att nära anhöriga, som mor- och farföräldrar, får föra talan om umgänge.

2000/01:L406 av Sten Tolgfors (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen gör en översyn av den samlade adoptionslagstiftningen.

2. Riksdagen begär att regeringen ser över 25-årsgränsen för adoption i enlighet med vad som anförs i motionen.

3. Riksdagen begär att regeringen gör en översyn av ensamståendes rätt att prövas som adoptivföräldrar i enlighet med vad som anförs i motionen.

2000/01:L413 av Lisbeth Staaf-Igelström (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ändra betalningsrutinerna för gode män och förvaltare.

2000/01:L415 av Harald Bergström (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om en höjning av gränsen för arvoderingsansvar mellan kommun och huvudman för förmyndare, gode män och förvaltare.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att kommunerna bör ha arvoderings- och utbetalningsansvaret för förmyndare, gode män och förvaltare.

2000/01:L416 av Marietta de Pourbaix-Lundin och Berit Adolfsson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att talerätt om hävande av faderskap för såväl efterlevande maka som mannens arvingar bör införas.

2000/01:L417 av Anita Siden och Berit Adolfsson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen beslutar om sådan ändring av föräldrabalken att en förmyndare, god man eller förvaltare kan redovisa sina uppdrag ett år efter det att uppdraget påbörjats och sedan varje år vid samma tid.

2000/01:L418 av Lars Hjertén och Tuve Skånberg (m, kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om vikten av att barnets behov skall styra utformningen av umgänget med föräldrarna.

2000/01:L419 av Ulf Nilsson (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att utreda ökade möjligheter att motverka umgängessabotage.

2000/01:L421 av Lars Elinderson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av 6:15 a § FB så att mor- och farföräldrar kan väcka talan i domstol om rätt till umgänge med avlidna barns barn i de fall barnens vårdnadshavare motsätter sig det umgänge som begärts.

2000/01:L429 av Berit Adolfsson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av lagstiftningen rörande god man och förmyndare så att det kan bli möjligt att utse någon av dessa till stöd för barn i familjer där missbruk, misshandel och psykisk sjukdom förekommer.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att frivilliga organisationer ges möjlighet att komplettera offentliga sektorn genom att deras medlemmar kan utses till god man eller förmyndare till stöd för utsatta barn.

2000/01:L433 av Ulf Nilsson och Kenth Skårvik (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om förslag till ändring i föräldrabalken om talerätt vid hävande av faderskap.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om utredning av rättsläge och praxis rörande talerätt vid hävande av faderskap.

2000/01:L436 av Elver Jonsson och Runar Patriksson (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att vid utformningen av en framtida adoptionslag barnens bästa skall gälla med hänsyn till forskning och erfarenhet.

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en allmän försiktighetsprincip iakttas och givarländernas synpunkter vägs in.

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ge kompletterande direktiv till utredningen (JU1999:02) Kommittén ”barn i homosexuella familjer”.

2000/01:L439 av Maud Björnemalm m.fl. (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att myndighetsålder skall följa kalenderår i stället för födelsedatum.

2000/01:L443 av Tommy Waidelich och Cinnika Beiming (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om homosexuellas rättigheter när det gäller adoption och insemination.

2000/01:L444 av Lars Lindblad (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om närståendeadoption.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om internationella adoptioner.

2000/01:L446 av Lisbeth Staaf-Igelström och Ann-Kristine Johansson (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om misshandel, kränkningar eller sexuella övergrepp i samband med vårdnadsutredningar.

2000/01:L448 av Kia Andreasson (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ett lagskydd mot ekonomiskt utnyttjande av hjärnskadade införs.

2000/01:L449 av Anita Johansson m.fl. (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om familjebildningar.

2000/01:L453 av Viviann Gerdin och Agne Hansson (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vidgad talerätt för efterlevande maka och barn till avliden i mål för hävande av faderskap enligt lag.

2000/01:L459 av Ana Maria Narti m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om s.k. styvbarnsadoption.

2000/01:K397 av Lennart Daléus m.fl. (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att alla myndiga personer bör ha rätt att bli prövade som adoptivföräldrar.

2000/01:Ju724 av Tasso Stafílidis m.fl. (v, s, c, fp, mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att endast barnets bästa skall vara utgångspunkten vid adoption och insemination – inte föräldrarnas könsidentitet eller sexuella läggning.

2000/01:Sf241 av Rigmor Stenmark (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en översyn bör göras av adoptionslagstiftningen.

2000/01:Sf273 av Alf Svensson m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att dagens samarbetsavtal bör utvecklas ytterligare.

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om uppföljning av utvidgningen av lagen om gemensam vårdnad.

2000/01:Sf274 av Matz Hammarström m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

6. Riksdagen beslutar om ändring i lagen så att homosexuella par ges rätt att prövas som adoptivföräldrar.

7. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring i lagen så att barn som lever med homosexuella föräldrar får samma rättsskydd som andra barn.

2000/01:So458 av Thomas Julin m.fl. (mp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vårdnadsöverföring.

14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om adoption.

Utskottet

Inledning

I betänkandet behandlar utskottet ett antal motioner från den allmänna motionstiden år 2000 i skilda frågor rörande rättsförhållandet mellan föräldrar och barn. Motionsspörsmålen gäller i huvudsak talerätt i mål om hävande av faderskap, homosexuellas rätt att adoptera och kunna få assisterad befruktning, vårdnad, boende, myndighetsåldern samt gode män och förvaltare.

Rättsförhållandet mellan föräldrar och barn regleras i föräldrabalken. Föräldrabalken har genomgått betydande förändringar under de senaste decennierna. I början av år 1983 fattade riksdagen beslut om ändringar i bl.a. bestämmelserna om vårdnad och umgänge (prop. 1981/82:168, bet. LU 1982/83:17, rskr. 131). Ett av syftena med lagändringarna var att stärka barnens rättsliga ställning. Genom lagändringarna blev det bl.a. möjligt för makar att utan särskilt domstolsbeslut efter en skilsmässa gemensamt utöva vårdnaden om sina barn. Vidare förenklades förfarandet i de fall då ogifta föräldrar som bor tillsammans med sina barn vill få gemensam vårdnad om barnen. I de ändrade bestämmelserna slogs också fast att barnets vårdnadshavare har ansvar för att barnets behov av umgänge med den andre föräldern tillgodoses.

Under våren 1983 antog riksdagen också ändringar i föräldrabalkens bestämmelser om verkställighet av allmän domstols avgöranden om vårdnad och umgänge (prop. 1982/83:165, bet. LU 41, rskr. 369). Ändringarna innebar bl.a. att möjligheterna att besluta om polishämtning av barn begränsades och att länsrättens befogenhet att vägra verkställighet i viss mån utökades. Vidare gavs allmän domstol möjlighet att, i samband med avgörande om vårdnad eller umgänge, i vissa fall förordna om verkställighet.

Hösten 1990 beslutade riksdagen om ytterligare ändringar av föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad och umgänge (prop. 1990/91:8, bet. LU13, rskr. 53). Ändringarna, som trädde i kraft den 1 mars 1991, syftade särskilt till att underlätta en utveckling mot att föräldrarna i större utsträckning skall ta ett gemensamt ansvar för barnet och själva komma överens om hur vårdnads- och umgangesfrågor skall lösas. Ett viktigt inslag i reformen var en satsning på s.k. samarbetsamtal, samtal där föräldrarna under sakkunnig ledning försöker nå enighet i frågor rörande vårdnad och umgänge. De nya reglerna innebar att samarbetsamtal skall erbjudas föräldrar i alla kommuner. Vidare innebar ändringarna att domstolen i ett mål om vårdnad eller umgänge kan ta initiativ till att samarbetsamtal kommer till stånd och uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att anordna samarbetsamtal. När det gäller ogifta föräldrar innebar reformen att dessa skall kunna få gemensam vårdnad genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs. En uttrycklig bestämmelse infördes om att domstol, i de fall gemensam vårdnad inte är aktuell, vid bedömningen av vad som är bäst för barnet särskilt skall fästa avseende vid barnets behov av en nära och

god kontakt med båda föräldrarna. När det gäller umgänge innebar de nya reglerna att vårdnadshavaren skall lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget. En annan nyhet var att de interimistiska besluten, i stället för att avse vårdnaden, skall kunna ta sikte på vem barnet skall bo tillsammans med.

År 1995 beslutade riksdagen att införa uttryckliga bestämmelser i föräldrabalken om barnets rätt att komma till tals i bl.a. mål och ärenden om vårdnad och umgänge samt i adoptionsärenden (prop. 1994/95:224, bet. 1995/96:LU2, rskr. 35). När en domstol skall avgöra vad som är till barnets bästa skall domstolen ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Reformen innebar vidare att den som verkställer utredning i sådana mål skall, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten. De nya reglerna trädde i kraft den 1 januari 1996.

Ytterligare steg i syfte att betona vikten av samförståndslösningar och att underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens om hur frågor som rör vårdnad om barn m.m. skall lösas togs våren 1998 (prop. 1997/98:7, bet. LU12, rskr. 229 och 230). Andra syften med de då beslutade ändringarna i föräldrabalken var att öka användningen av gemensam vårdnad, även i fall där en av föräldrarna motsätter sig detta, och att ytterligare understryka betydelsen av barnets vilja i mål och ärenden om vårdnad och umgänge. Lagändringarna trädde i kraft den 1 oktober 1998.

Våren 1999 beslutade riksdagen i enlighet med utskottets förslag i betänkande 1999/2000:LU15 ett tillkännagivande om en utvärdering av 1998 års föräldrabalksreform, såvitt avser gemensam vårdnad mot en förälders vilja och barnets boende.

Utskottet övergår härmed till att under skilda rubriker behandla de olika frågor som har aktualiserats i motionerna. Frågorna tas upp i den ordning de regleras i föräldrabalken.

Talerätt i mål om hävande av faderskap

De grundläggande reglerna om faderskap till barn finns i 1 kap. föräldrabalken. Om modern är gift vid barnets födelse skall enligt 1 kap. 1 § mannen i äktenskapet anses som barnets far. Denna s.k. faderskapspresumtion omfattar även den situationen att modern är änka och barnets föds inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan.

Faderskapspresumtionen kan brytas av domstol vid vissa i 1 kap. 2 § föräldrabalken närmare angivna fall. Ett sådant föreligger när det är utrett att modern haft samlag med annan än maken under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av den andre. Ett annat fall är då en annan man bekräftar faderskapet till barnet och mannen i äktenskapet godkänner bekräftelsen.

Är modern ogift vid barnets födelse eller har en faderskapspresumtion brutits skall faderskapet fastställas genom bekräftelse eller dom. Bekräftelse av faderskapet är en formbunden rättshandling, som skall ske skriftligen och bevitnas av två personer. Dessutom skall bekräftelsen godkännas av social-

nämnden och av modern. Enligt 1 kap. 4 § föräldrabalken kan en faderskapsbegräddelse ske även före barnets födelse.

Visar det sig senare att den som lämnat bekräftelsen inte är far till barnet skall rätten förklara att bekräftelsen saknar verkan mot honom. En faderskapsdom förutsätter att det har utretts att mannen haft samlag med barnets mor under tid då barnet kan vara avlat samt att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom. Enligt 2 kap. 1 § föräldrabalken är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är far till ett barn när faderskapet inte följer direkt av presumtionsregeln.

När det gäller upphävande av faderskapspresumtion har enligt 3 kap. 1 § föräldrabalken i vissa fall mannens maka och arvingar rätt att väcka talan vid domstol. Sådan rätt föreligger i de fall mannen avlidit före barnets födelse eller om mannen visserligen avlidit efter barnets födelse men inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse bekräftat att barnet är hans. Rätt att väcka sådan talan föreligger däremot inte om vid mannens död mer än ett år har förflutit från det att talan, som grundats på att mannen är far till barnet, väckts mot honom och han fått del därav eller om mer än ett år har förflutit sedan anspråk på samma grund framställts mot mannens dödsbo. Bestämmelsen har motiverats med att övervägande skäl talar för att mannens arvingar inte skall ha någon rätt att väcka talan om hans faderskap till barnet när han själv inte har vidtagit några åtgärder för att få detta upphävt.

Sammanfattningsvis är alltså huvudregeln att arvingarna till mannen inte har någon talerätt. De undantagssituationer som är motiverade gäller framför allt de fall då mannen över huvud taget aldrig känt till barnets födelse (prop. 1975/76:170, s. 169).

I fråga om faderskapsbegräddelse finns inga bestämmelser i lag om vem som äger föra talan om ogiltigförklaring. Av rättsfallet NJA 1988 s. 525 följer emellertid att de bestämmelser om talerätt för mannens arvingar, inklusive begränsningarna i talerätten, som enligt 3 kap. 1 § föräldrabalken gäller vid upphävande av faderskapspresumtion skall tillämpas analogivis vid ogiltigförklaring av en faderskapsbegräddelse.

När faderskapet har fastställts genom en dom som vunnit laga kraft skiljer sig situationen från presumtions- och bekräddelsefallen så till vida att faderskapsfrågan är definitivt avgjord. En omprövning av domen kan därför i princip endast ske om resning beviljas av antingen Högsta domstolen eller hovrätt. Enligt 58 kap. 1 § rättegångsbalken kan resning beviljas om nya omständigheter eller bevis åberopas, vilka sannolikt skulle ha lett till en annan utgång i målet. Några särskilda regler om vem som är behörig att söka resning finns inte, men uppenbart är att den som var part i målet också kan vara resningssökande. I sammanhanget kan nämnas att talan om fastställande av faderskap enligt 3 kap. 6 § första stycket föräldrabalken kan föras av barnet mot en avlidens mans arvingar.

Enligt lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap (blodundersökningslagen) kan en domstol i mål om faderskap förordna om blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper. Sedan ett faderskap har fastställts genom bekräddelse eller genom dom som har vunnit laga kraft, kan rätten enligt 1 a § förordna om blodun-

dersökning om det först efter bekräftelsen eller domen har framkommit omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man än den som har fastställts vara far har haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat. Förordnandet om blodundersökning kan avse den som har fastställts vara far, modern, barnet eller den andre mannen. Har faderskapet fastställts genom bekräftelse, kan förordnande om blodundersökning meddelas i mål om att bekräftelsen saknar verkan mot den som har lämnat den. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i målet. Har någon talan inte väckts om att bekräftelsen saknar verkan, prövas frågan om förordnande av blodundersökning enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av den som kan vara part i ett mål om att bekräftelsen saknar verkan. Har faderskapet fastställts genom dom som har vunnit laga kraft, prövas frågan om förordnande av blodundersökning enligt lagen om domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i det tidigare målet.

I samband med tillkomsten av 1 a § blodundersökningslagen (prop. 1982/83:8) konstaterades att blodundersökningsmetodikerna under senare år har utvecklats kraftigt. Möjligheten att genom blodundersökning utesluta någon som felaktigt har utpekats som far angavs vara mycket stor. Det var tänkbart att en del fall där faderskapet grundats på äldre och bristfällig metodik skulle bedömas annorlunda om faderskapet prövades enligt de nya metoderna. Enbart den omständigheten att vetenskapen rörande blodundersökningar har gått framåt sedan faderskapet fastställdes genom en tidigare dom ansågs dock inte vara ett tillräckligt skäl för resning.

Mot denna bakgrund föreslogs att en domstol skall kunna förordna om blodundersökning, även när faderskapet fastställts genom en dom eller en bekräftelse och det framkommer sådana omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man, som inte tidigare har varit föremål för blodundersökning, har haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat. För att inte relationerna mellan ett barn och den som anses vara dess far skall störas i onödan krävs således att någon ny omständighet har inträffat som gör att faderskapet kan ifrågasättas. Motivet till begränsningsregeln angavs i propositionen vara att ett barn inte bör riskera att bli faderlöst lång tid efter sin födelse. Utskottet tillstyrkte propositionens förslag, och riksdagen följde utskottet (bet. LU 1982/83:9).

I motion L416 av Marietta de Pourbaix-Lundin och Berit Adolfsson (båda m) anförs att många änkor har ställts i en psykologiskt och ekonomiskt svår situation vid sin makes frånfalle, då det plötsligt uppdagats att det finns en tidigare okänd arvinge. Även om änkan misstänker att faderskapet är felaktigt har hon i dag små möjligheter att väcka talan. Om faderskapet är fastslaget genom dom enligt 1 kap. 3 § föräldrabalken är faderskapsfrågan definitivt avgjord och änkan har små möjligheter att ifrågasätta faderskapet. Hon har helt enkelt ingen talerätt enligt lagen. Enligt motionärernas mening har reglerna på detta område inte följt samhällsutvecklingen. I motionen pekas på att metoderna för fastställande av faderskap i dag är helt andra än tidigare. Vidare anförs att både änkan och den avlidnes barn skulle vinna ökad rätts-säkerhet och trygghet om talerätt för hävande av faderskap infördes för såväl

efterlevande maka som mannens arvingar. I motionen yrkas ett tillkännagivande från riksdagens sida i enlighet med det anförda.

Viviann Gerdin och Agne Hansson (båda c) framhåller i motion L453 att det måste anses vara i såväl barnets som en utpekad fars intresse att ett faderskap blir riktigt fastställt. Enligt nuvarande lagstiftning saknar emellertid en änka möjlighet att väcka talan i ett mål om hävande av ett faderskap som hennes man tilldömts av domstol. Reglerna är gamla och innebär brister i rättssäkerheten för efterlevande maka och för barnet. Med dagens effektiva metoder för fastställande av faderskap kan alla tvivel undanröjas. Den nuvarande lagstiftningen måste därför förändras och den efterlevande maken ges möjlighet att väcka talan i ett mål om hävande av faderskap.

I motion L433 anför Ulf Nilsson och Kenth Skårvik (båda fp) att det ligger i alla parterets intresse – moderns, barnets och den utpekade faderns – att ett faderskap blir riktigt fastställt. Enligt motionärerna har vetenskapen om blodundersökningar utvecklats så att fastställande av faderskap är möjligt långt efter det att den utpekade fadern avlidit. En eventuell förändring av lagen när det gäller talerätt om hävande av faderskap måste dock ske med barnets bästa för ögonen. I motionen yrkas att riksdagen skall tillkännage för regeringen sin mening vad i motionen sålunda anförts om förslag till ändringar i föräldrabalken om talerätt vid hävande av faderskap (yrkande 1). Motionärerna anför vidare att lagstiftning och praxis är inkonsekventa när det gäller talerätt i fråga om faderskap. När ett faderskap fastställts genom presumtion bygger nuvarande lagstiftning om talerätt för en avlidens maka och arvingar på avvägningar mellan de olika intressen som kan göra sig gällande. Bestämmelser om vem som äger föra talan om hävande av en faderskapsbekräftelse eller ett faderskap som fastställts genom dom saknas såväl i föräldrabalken som i annan lag. En talerätt för dessa situationer bör införas för mannens arvingar inklusive efterlevande maka under en begränsad tid. Denna talerätt bör i klarhetens intresse lagfästas. Vidare begär motionärerna att en utredning tillsätts för att skapa klarhet om rättsläge och praxis i dessa frågor (yrkande 2).

Utskottet har behandlat motionsyrkanden med samma innebörd som de nu aktuella vid tidigare tillfällen. När spörsmålet behandlades av utskottet våren 1998 hade utskottet, i sitt av riksdagen godkända betänkande 1997/98:LU10, inte någon annan uppfattning än motionärerna om vikten av att ingen felaktigt förklaras vara far, och att det givetvis ligger i såväl mödrars som barns intresse att faderskap blir riktigt fastställda. När det gäller hävande av faderskap anförde utskottet att reglerna generellt sett måste bygga på tillfredsställande avvägningar mellan de olika intressen som gör sig gällande och att bestämmelserna i hög grad bör präglas av hänsynen till barnets bästa.

Vad först gäller de situationer när faderskapet har fastställts genom presumtion eller bekräftelse ansåg utskottet att de motiv som ligger till grund för nuvarande regler alltså har giltighet och att några vägande skäl för att utvidga talerätten för mannens änka och arvingar enligt utskottets mening inte hade framkommit. Utskottet anförde vidare att en utvidgning av talerätten för änkan och arvingarna inte torde kunna motiveras utifrån principen om barnets bästa.

När det sedan gäller faderskap som fastställts genom dom erinrade utskottet om att Högsta domstolen då nyligen beviljat resning i ett mål där faderskapet fastställdes år 1949. Mannen ansökte om resning och åberopade som stöd för sitt yrkande om ogiltigförklaring av faderskapet en företagen rätts-genetisk undersökning (NJA 1997 C 70). Efter det att mannen avlidit och en arvinge till honom trätt i hans ställe beviljades resning. Beträffande behörigheten för en avlidens mans änka eller arvingar att begära blodundersökning enligt blodundersökningslagen eller att ansöka om resning förelåg däremot, såvitt utskottet hade sig bekant, inte något prejudicerande avgörande. Enbart denna omständighet kunde emellertid, enligt utskottets mening, inte åberopas som skäl för en översyn av lagstiftningen.

Utskottet utgick från att, för det fall det i framtiden skulle visa sig att nuvarande regler leder till otillfredsställande resultat, regeringen i lämpligt sammanhang skulle återkomma till riksdagen med förslag i ämnet.

När frågan om en talerätt om hävande av faderskap prövades på nytt våren 1999 med anledning av motioner uttalade utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande 1998/99:LU18 att det inte framkommit någon omständighet som borde ge riksdagen anledning att frångå sitt tidigare ställningstagande till ifrågavarande spörsmål. Utskottet avstyrkte bifall till de då aktuella motionerna.

Då motionsspörsmålen prövades senast våren 2000 i betänkande 1999/2000:LU15 vidhöll utskottet sina tidigare ställningstaganden och avstyrkte bifall till de då aktuella motionerna.

När nu utskottet åter har att behandla motionsyrkanden med krav på utvidgade möjligheter för arvingar att väcka talan om hävande av faderskap vidhåller utskottet sin tidigare uppfattning. Utöver vad utskottet anförde våren 1998 vill utskottet peka på att man i den juridiska litteraturen ställt frågan om ett rättsligt faderskap i sådana sammanhang som tas upp i motionerna inte bör betraktas ur ett perspektiv som även inkluderar respekt för ett socialt faderskap och barnets intresse av att vara bibehållet sin rättsliga status som barn till en viss man (Anna Singer, Föräldraskap i rättslig belysning, akademisk avhandling, Uppsala 2000).

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L416, L433 och L453.

Homosexuellas rätt att få adoptera, m.m.

I lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap (partnerskapslagen) föreskrivs att registrerade partner varken gemensamt eller var för sig får adoptera barn. Av partnerskapslagen följer vidare att registrerade partner inte heller har rätt att få assisterad befruktning.

Bestämmelserna om adoption återfinns i 4 kap. föräldrabalken. Syftet med adoptionsinstitutet är att skapa ett rättsligt förhållande mellan adoptanten, dvs. den som adopterar, och adoptivbarnet. En adoption har omfattande följder för barnet och många i barnets omgivning och kringgärdas därför av regler till skydd främst för barnet men också för de ursprungliga föräldrarna. En adoption innebär som regel att adoptivbarnet i rättsligt hänseende, både inom familjerätten och i annan lagstiftning, skall behandlas som adoptantens

eget barn och att alla band med barnets biologiska släkt klipps av. En giltig adoption kan numera inte hävas. Verkningsarna av en adoption kan dock i vissa speciella situationer upphöra, exempelvis genom att adoptanten gifter sig med adoptivbarnet.

Huvudregeln är att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan eget samtycke. Den som inte har fyllt 18 år får i princip inte adopteras utan vårdnads-havarens samtycke. En förälder som inte har del i vårdnaden om barnet skall ändå höras, om detta kan ske. Som en annan huvudregel gäller att adoptanten skall ha fyllt 25 år. Rätt att anta adoptivbarn tillkommer även den som har fyllt 18 år men ej 25 år, om adoptionen avser makes barn eller det eljest föreligger särskilda skäl.

Endast makar kan adoptera gemensamt. En gemensam adoption medför att makarna blir att anse som barnets föräldrar. I den inte ovanliga situationen att en make vid giftermål har eget barn, finns det möjlighet att barnet kan bli makarnas gemensamma. I den nya familjen blir barnet nämligen inte sällan betraktat som makarnas gemensamma barn, och det förekommer att en make önskar befästa detta förhållande genom att adoptera barnet. En sådan s.k. styvbarnsadoption kan genomföras av en make ensam, med den andra makens samtycke och om reglerna i övrigt är uppfyllda. Genom styvbarnsadoptionen klipps de rättsliga banden av endast med den förälder som inte är gift med adoptanten. Detta gäller även när maken adopterar den andra makens adoptivbarn. I andra fall än när det gäller styvbarn och ytterligare några undantagssituationer innebär äktenskapet hinder mot att en gift person ensam adopterar ett barn.

För adoption krävs rättens tillstånd. Sådant tillstånd får ges endast om adoptionen är till fördel för barnet och sökanden har uppfostrat barnet eller vill uppfostra det eller det annars med hänsyn till det personliga förhållandet mellan sökanden och barnet finns särskild anledning till adoptionen. Vid bedömningen av om det är lämpligt att adoptionen äger rum skall domstolarna ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad, även i de fall samtycke från barnet inte krävs.

En underårig får, enligt 25 § socialtjänstlagen (1980:620), inte utan socialnämndens medgivande tas emot för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem som inte tillhör någon av föräldrarna eller någon annan som har vårdnaden om honom eller henne. Ett sådant medgivande föregås av en utredning av förhållandena i det enskilda hemmet. Övervägande antalet barn som adopteras av svenska föräldrar kommer från främmande länder. Om det är fråga om att ta emot ett utländskt barn i syfte att adoptera det, skall medgivande från socialnämnden inhämtas innan barnet lämnar sitt hemland. I de flesta fall av adoption av en underårig krävs alltså även socialnämndens medgivande.

I rättspraxis har Regeringsrätten i en dom från december 1993 vägrat att lämna sådant medgivande i ett ärende där adoptanten sammanlevde i ett homosexuellt förhållande under åberopande av att utländska adoptivbarn ansetts ha en i psykologiskt hänseende svårare situation än andra barn och att risken för störningar blir oacceptabelt hög om man till detta lägger den psykiska påfrestning det skulle innebära att växa upp med homosexuella adoptivföräldrar (RÅ 1993 ref. 102).

Lagen (1971:796) om internationella adoptioner tar upp frågor om behörig myndighet, tillämplig lag och erkännande i vissa fall av adoptionsbeslut meddelade i främmande stat. Enligt 1 § skall ansökan om adoption tas upp av svensk domstol om den sökande har svenskt medborgarskap eller hemvist här i riket. Ansökan skall prövas enligt svensk lag. Om ansökan gäller barn under 18 år skall domstolen dock särskilt beakta om sökande eller barnet genom medborgarskap eller hemvist eller på annat sätt har anknytning till främmande stat och det skulle medföra avsevärd olägenhet för barnet om adoptionen inte blir gällande där (2 §).

Ett beslut om adoption som meddelats i främmande stat gäller automatiskt här i Sverige, om den eller de sökande var medborgare eller hade hemvist i den främmande staten när beslutet meddelades. Om adoptivbarnet var svensk medborgare eller hade hemvist i Sverige krävs dock ett godkännande av Statens nämnd för internationella adoptionsfrågor (NIA) för att adoptionen skall gälla i Sverige. Nämnden prövar även i andra fall utomlands fattade adoptionsbeslut, t.ex. då svenska medborgare med hemvist i Sverige adopterar ett barn i ett utomnordiskt land, om inte adoptionsbeslutet är gällande i Sverige omedelbart på grund av lag. Ett beslut om adoption som meddelats i främmande stat får inte ges giltighet i Sverige om detta är uppenbart oförenligt med grunderna för vår rättsordning (6 §).

Olika former av assisterad befruktning regleras i lagen (1984:1140) om insemination (inseminationslagen) och lagen (1988:711) om befruktning utanför kroppen.

Med insemination avses införande av sperma i en kvinna på konstlad väg. Genom inseminationslagen, som trädde i kraft den 1 mars 1985, lagreglerades verksamheten för första gången (prop. 1984/85:2, bet. LU10). Samtidigt infördes i 1 kap. föräldrabalken en ny bestämmelse som reglerar faderskapet till barn som har tillkommit genom insemination.

Enligt inseminationslagen får sådan behandling utföras endast på en kvinna som är gift eller som bor tillsammans med en man under äktenskapsliknande förhållanden. Som en ytterligare förutsättning gäller att kvinnans make eller sambo skriftligen skall ha samtyckt till inseminationen. Ett barn som har tillkommit genom insemination med samtycke av moderns make eller annan man som bodde tillsammans med henne under äktenskapsliknande förhållanden får samma rättsliga ställning i förhållande till denne som om barnet hade kommit till på naturlig väg. Denne man skall alltså anses som barnets rättslige far. Om insemination skulle ha skett utan makesamtycke, exempelvis på en ensamstående kvinna, kan någon talan om fastställande av faderskap inte föras mot spermagivaren. Det är dock inget som hindrar att en spermagivare i sådana fall frivilligt tar på sig faderskapet (se prop. 1984/85:2 s. 14 och 20).

Insemination med användande av sperma från någon annan man än kvinnans make eller sambo (s.k. givarinsemination) får utföras endast på allmänt sjukhus och under överinseende av läkare med specialistkompetens i gynekologi och obstetrik. Innan en givarinsemination får utföras skall läkaren pröva om det med hänsyn till makarnas eller sambornas medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att en insemination äger rum. En

ytterligare förutsättning är att det kan antas att det blivande barnet kommer att växa upp under goda förhållanden.

Som tidigare redovisats innebär nuvarande bestämmelser att registrerade partner varken gemensamt eller var för sig får adoptera barn eller har rätt att få assisterad befruktning. Detta förhållande kritiserats i ett flertal motioner.

Tommy Waidelich och Cinnika Beiming (båda s) anför i motion L443 att barn till homosexuella föräldrar måste ges samma rättigheter och trygghet som barn till heterosexuella föräldrar. Homosexuella skall inte diskrimineras som föräldrar på grund av sin sexuella läggning. Genom att inte tillåta insemination och adoption signalerar samhället att homosexuella inte skulle vara bra föräldrar. Det finns inga som helst sakliga grunder för att utestänga homosexuella från dessa möjligheter. När det gäller insemination diskrimineras dessutom inte bara homosexuella utan också ensamstående. I motionen begärs ett tillkännagivande i enlighet med det anförda.

I motion Sf274 av Matz Hammarström m.fl. (mp) anförts att runt om i världen lever många barn utan föräldrar. Samtidigt fortsätter, framhåller motionärerna, lagen att neka kompetenta föräldrar möjlighet att bli prövade för adoption, bara för att de lever i en öppen homosexuell relation. En ändring i lagen begärs så att homosexuella par ges rätt att prövas som adoptivföräldrar (yrkande 6). Motionärerna pekar vidare på att gällande rätt ger de barn som lever med homosexuella föräldrar där den ena föräldern är biologisk förälder ett sämre rättsskydd, då de inte kan bli adopterade av sin biologiska förälders partner. Motionärerna begär ett tillkännagivande om att regeringen bör lägga fram förslag till ändring i lagen så att barn som lever med homosexuella föräldrar ges samma rättsskydd som andra barn (yrkande 7).

Anita Johansson m.fl. (s) pekar i motion L449 på att många barn växer upp med en eller två homosexuella föräldrar och riskerar att drabbas av fördomar mot föräldrarna. Inte ens homosexuella som redan har barn har rätt att bli prövade som adoptivföräldrar. På det sättet har samhället markerat att barn som växer upp med homosexuella föräldrar ingår i en familj som inte betraktas som likvärdig med en heterosexuell familj. Motionärerna anför att olika familjebildningar är en del i dagens mångfald och anser att lagstiftningens utgångspunkt bör vara att barnet skall vara i centrum, inte att barnet skall ha en heterosexuell familj. Ett tillkännagivande begärs i enlighet med vad som anförts i motionen.

Tasso Stafilidis m.fl. (v, s, c, fp, mp) anför i motion Ju724 att det bör vara självklart att barnets bästa skall vara utgångspunkten för adoption och insemination, inte om föräldrarna är homo- eller bisexuella. Huvudfrågan vid adoption eller insemination bör vara huruvida barnet kan få tillräcklig omsorg och kärlek från föräldrarna. Lagstiftningen bör enligt motionärerna ändras i enlighet med detta synsätt. I motionen yrkas att riksdagen skall tillkännage för regeringen vad i motionen anförts om att endast barnets bästa skall vara utgångspunkten vid adoption och insemination – inte föräldrarnas könsidentitet eller sexuella läggning (yrkande 11).

I motion L444 av Lars Lindblad (m) konstateras att sammanboende par visserligen inte får adoptera barn gemensamt, men att det i och för sig går bra att göra det var för sig. Att två homosexuella registrerar partnerskap innebär att banden till den valda livskamraten stärks, samtidigt som möjligheten att

bli förälder väljs bort. Motionären anser att ett första steg vore att Sverige, liksom Island och nyligen Danmark, inför möjlighet till s.k. närståendeadoption också för homosexuella. I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad sålunda anförs (yrkande 3). Motionären pekar vidare på att ett argument mot att ge homosexuella rätt att adoptera har varit att alla de länder som förser svenska adoptivföräldrar med deras barn skulle upphöra att skicka hit barn om ett beslut tas om att tillåta homosexuella att få prövorätt. Enligt motionären är detta ett felaktigt antagande. Ett tillkännagivande begärs i enlighet med det anförda (yrkande 4).

Ana Maria Narti m.fl. (fp) anför i motion L459 att i fall där en biologisk förälder avlider och det sedan en tid etablerats en stark känslomässig kontakt mellan barnet och en homosexuell partner till den överlevande föräldern får det anses uppenbart att det är till barnets bästa att partnern kan komma i fråga som adoptivförälder. Motionärerna begär ett tillkännagivande härom (yrkande 6).

Enligt motion K397 av Lennart Daléus m.fl. (c) bör alla myndiga personer ha rätt att bli prövade som adoptivföräldrar (yrkande 14).

I en motion tas upp andra synpunkter rörande adoptioner.

Elver Jonsson och Runar Patriksson (båda fp) anser i motion L436 att adoptionslagstiftningen bör ses över med hänsyn tagen till förekomsten av bl.a. internationella adoptioner. Motionärerna begär ett tillkännagivande om att vid utformningen av en framtida ny adoptionslagstiftning barnets bästa skall gälla som princip (yrkande 1). Motionärerna anför vidare att ett betydande mått av försiktighet bör råda när frågan om placering av adopterade barn i homosexuella familjer prövas. I motionen yrkas ett tillkännagivande härom och om att givarländernas synpunkter vägs in (yrkande 2). Enligt motionärerna torde det vara nödvändigt att ge kompletterande direktiv till utredningen Kommittén om barn i homosexuella familjer i syfte att bättre belysa principen om barnets bästa. I motionen begärs ett tillkännagivande i enlighet härmed (yrkande 3).

I ett par andra andra motioner begärs mer allmänt en översyn av nuvarande regler om adoption med beaktande av vad som gäller för internationella adoptioner.

Sten Tolgfors (m) framhåller i motion L406 att internationella adoptioner inte är utan komplikationer. För att möjligheterna att stödja adoptivbarnen på rätt sätt skall förbättras och för att utveckla lagstiftningen bör en översyn göras av den samlade adoptionslagstiftningen (yrkande 1). Motionären anför vidare att en generell åldersgräns som är högre än myndighetsåldern inte är motiverad för att avgöra om en person är lämplig som adoptivförälder. Motionären begär därför att regeringen skall se över huruvida 25-årsgränsen för adoption är motiverad (yrkande 2). I motionen konstateras att det av tillgänglig forskning och statistik framgår att barn adopterade av ensamstående i än högre grad än barn som är adopterade av par är överrepresenterade i barnpsykiatrisk vård. Dessa barn är vidare överrepresenterade i barn- och ungdomspsykiatrisk vård jämfört med en normalpopulation. Tillräcklig kunskap saknas enligt motionären om situationen för de barn som adopterats av ensamstående varför situationen för dessa barn liksom rätten för ensamstående

att adoptera bör ses över. Ett tillkännagivande begärs i enlighet med det anförda (yrkande 3).

I motion Sf241 av Rigmor Stenmark (c) framförs att internationella adoptioner är mycket betydelsefulla och positiva för samhället. Det behövs emellertid en genomgripande översyn av adoptionslagstiftningen samt en satsning på kunskap och forskning inom detta område för att utvecklingen skall bli positiv. Motionären begär ett tillkännagivande i enlighet med det anförda (yrkande 1).

Frågan om två personer av samma kön borde ges en möjlighet att adoptera barn togs upp redan i mitten av 1980-talet av Utredningen om homosexuell situation i samhället i betänkandet (SOU 1984:63) Homosexuella och samhället. Utredningen ansåg att homosexuella vårdnadshavare i och för sig har samma förutsättningar som andra vårdnadshavare att ge uppväxande barn omvårdnad, omtanke och kärlek, vilket talade för att tillåta homosexuella att adoptera. Rätten till adoption för två personer av samma kön saknade emellertid, enligt utredningens mening, förankring i det allmänna rättsmedvetandet varför det kunde innebära en större påfrestning för ett adoptivbarn att växa upp i en homosexuell än i en heterosexuell familjemiljö. Därutöver pekade utredningen på det förhållandet att få s.k. givarländer skulle acceptera att deras medborgare skulle få adopteras av två personer av samma kön.

I proposition 1986/87:124 om de homosexuellas situation i samhället instämde departementschefen i utredningens bedömning att det inte borde införas någon möjlighet för två personer av samma kön att adoptera gemensamt. Riksdagen var av samma uppfattning (bet. 1986/87:LU28, rskr. 350).

Partnerskapskommittén ansåg i sitt betänkande (SOU 1993:98) Partnerskap att det inte var lämpligt att möjliggöra för homosexuella par att adoptera barn gemensamt så länge det inte råder någorlunda enighet bland forskarna om vilka konsekvenser det kan ha för ett barn att växa upp i en homosexuell familjebildning. Av samma skäl ansåg kommittén att två partner inte heller borde ges möjlighet att gemensamt förordnas till vårdnadshavare för barn. Ytterligare ett argument för kommitténs ställningstagande var att en lagstiftning som möjliggör gemensamt rättsligt föräldraskap för homosexuella par sannolikt skulle strida mot värderingarna i samhället. Kommittén konstaterade att eftersom en övervägande del av de underåriga barn som adopteras i dag kommer från främmande länder, även givarländernas inställning måste beaktas. Om Sverige skulle inta en positiv hållning till adoption för partner fanns det, enligt kommitténs uppfattning, en risk för att de flesta länder, för att inte säga alla länder, som är givarländer av adoptivbarn till Sverige skulle ställa sig mycket tveksamma till adoption av sina medborgare. Detta skulle enligt kommittén drabba alla de personer som vill adoptera utländska barn. Även en rätt till styvbarnsadoption skulle enligt kommittén innebära att ett barn som har blivit adopterat från ett annat land senare skulle kunna bli styvbarnsadopterat på så sätt att det får två rättsliga föräldrar av samma kön. Kommittén ansåg att en sådan möjlighet sannolikt skulle väcka negativa reaktioner från givarländer.

Frågor som rör gemensamt föräldraskap för homosexuella övervägdes av utskottet våren 1994 i samband med riksdagsbehandlingen av Partnerskapskommitténs förslag till lag om registrerat partnerskap (bet. 1993/94:LU28).

Utskottet framhöll därvid att frågan om barns juridiska ställning i förhållande till ett registrerat partnerskap måste bedömas från helt andra utgångspunkter än när det gäller rättsverkningarna i övriga hänseenden. En sådan bedömning borde enligt utskottet inte göras i det sammanhanget. Utskottet strök under att så länge det inte är vetenskapligt klarlagt att ett barns sociala och känslomässiga utveckling objektivt sett är lika garanterad i en familj med två mödrar eller två fäder med en inbördes sexuell relation som i en heterosexuell familj, saknas den grundläggande förutsättningen för att gemensamt föräldraskap skall kunna etableras i ett registrerat partnerskap, nämligen hänsynen till barnens bästa. Det förhållandet att det finns ett antal barn som rent faktiskt växer upp med två personer av samma kön aktualiserade enligt utskottet en annan fråga, nämligen den om styvbarnsadoption. I såväl heterosexuella som homosexuella familjebildningar finns barn som av olika skäl har endast en rättslig förälder. I vilken utsträckning det skulle vara till fördel för ett sådant barn att bli adopterat av den rättsliga förälderns make eller registrerade partner beror, fortsatte utskottet, på förhållandena i det enskilda fallet och måste även i dessa fall bedömas från helt andra utgångspunkter än de som låg till grund för det då aktuella lagstiftningsärendet, nämligen principen om att i första hand barnets bästa skall beaktas.

Våren 1998 behandlade utskottet närmare 20 motionsyrkanden rörande homosexuellt föräldraskap (bet. 1997/98:LU28). Utskottet anförde därvid bl.a. att en rimlig utgångspunkt måste vara att det i dagens samhälle finns ett inte oansenligt antal barn som växer upp i familjer med två vuxna av samma kön och att det är givet att den rättsliga situationen vad gäller relationen mellan barnet och dess föräldrar varierar, såväl för dessa barn som för andra barn. Utskottet konstaterade att det förelåg ett behov av att, utifrån barnets perspektiv, ytterligare belysa den rättsliga situationen för de barn som växer upp i homosexuella familjer och att de frågeställningar som därvid kan uppkomma med anledning av dessa barns förhållanden borde bli föremål för en förutsättningslös utredning där olika aspekter på barnens behov och rättigheter ges en noggrann genomlysning. Detta borde, enligt utskottets mening, ges regeringen till känna. Riksdagen anslöt sig till vad utskottet anfört (rskr. 1997/98:188).

Med anledning av riksdagens tillkännagivande våren 1998 beslutade regeringen den 4 februari 1999 att tillkalla en parlamentarisk kommitté med uppgift att undersöka och analysera villkoren för barn i homosexuella familjer (dir. 1999:5). Kommittén, som antog namnet Kommittén om barn i homosexuella familjer, överlämnade den 31 januari 2001 betänkandet (SOU 2001:10) Barn i homosexuella familjer.

Mot bakgrund av vad som har framkommit i forskningen på området anser kommittén att de rättsliga skillnader som finns i dag vad gäller homosexuella respektive heterosexuella pars möjligheter att adoptera inte längre är sakligt motiverade. Kommittén föreslår därför att registrerade partner, i likhet med makar, skall ges möjlighet att gemensamt prövas som adoptivföräldrar.

Vidare föreslår kommittén att det införs en möjlighet för en registrerad partner att adoptera den andra partners barn, under samma förutsättningar som i dag gäller för gifta par.

När det gäller assisterad befruktning föreslår kommittén att lesbiska par som registrerat partnerskap eller lever i ett samboförhållande – i likhet med heterosexuella makar och sambor – skall ges möjlighet att erhålla sådan befruktning vid allmänt sjukhus. Reglerna för fastställande av rättsligt föräld-raskap bör enligt kommitténs uppfattning motsvara de regler som gäller för heterosexuella par.

Kommittén föreslår också att en bestämmelse om moderskapspresumtion införs, dvs. om modern är registrerad partner skall hennes partner automa-tiskt anses som rättslig förälder till ett barn som föds inom det registrerade partnerskapet.

Slutligen föreslår kommittén att en bestämmelse skall införas i föräldra-balken om att uppgift om vem som är spermagivare vid en insemination bör antecknas i socialnämndens akt rörande faderskaps- eller moderskapsutred-ningen. Därutöver föreslår kommittén att homosexuella par som registrerat partnerskap eller som lever i samboförhållanden skall ges möjlighet att utses till särskilt förordnade vårdnadshavare.

Utskottet förutsätter att betänkandet Barn i homosexuella familjer kommer att bli föremål för remissbehandling, och enligt utskottets mening bör riksdagen inte genom några uttalanden föregripa den fortsatta beredningen. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L436, L443, L444 yrkandena 3 och 4, L449, L459 yrkande 6, K397 yrkande 14, Ju724 yrkande 11, samt Sf274 yrkandena 6 och 7.

I avvaktan på resultatet av det pågående beredningsarbetet rörande betän-kandet Barn i homosexuella familjer är utskottet inte heller berett att förorda någon mer allmän översyn av eller ändringar i adoptionslagstiftningen.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L406 yrkandena 1–3, och Sf241 yrkande 1.

Thomas Julin m.fl. (mp) anför i motion So458 att adoption av ett familje-hemsplacerat barn bör kunna ske först sedan barnet fyllt 18 år och då vara resultatet av ett val som barnet och fosterföräldrarna gör. I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad sålunda anförts (yr-kande 14).

Motioner med förslag om begränsningar i fråga om adoption av familje-hemsplacerade barn har behandlats av utskottet våren 1998 och våren 1999. Utskottet har då i sina av riksdagen godkända betänkanden 1997/98:LU12 och 1998/99:LU18 avstyrkt motionsyrkanden med samma inriktning som det nu aktuella och därvid anført att huvudprincipen om barnets bästa givetvis måste vara tillämplig även vid ställningstaganden rörande adoption av famil-jehemsplacerade barn och således inte ansett sig kunna ställa sig bakom motionsförslagen.

Utskottet vidhåller nu sin uppfattning i frågan och avstyrker bifall till mot-ion So458 yrkande 14.

Vårdnad

I 6 kap. 1 § föräldrabalken föreskrivs att ett barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. I lagrummet slås vidare fast att barn skall be-

handlas med aktning för sin person och egenart och att de inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs och skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. För att undvika att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren se till att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

För att betona principen om barnets bästa infördes genom 1998 års föräldrabalksreform en bestämmelse om att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid avgörande av alla frågor som rör vårdnad, umgänge och boende (6 kap. 2 a §). En motsvarande bestämmelse infördes också i det kapitel i föräldrabalken som handlar om verkställighet av domstols avgöranden om vårdnad m.m. (21 kap. 1 §). Lagändringarna innebar även att gemensam vårdnad skall kunna komma i fråga även om en av föräldrarna motsätter sig en sådan ordning, dock under förutsättning att detta är bäst för barnet (6 kap. 5 §). Vidare infördes en möjlighet för domstolen att besluta om vem av föräldrarna som barnet skall bo tillsammans med, även i det fall då båda föräldrarna har vårdnaden (6 kap. 14 a §). Ett beslut eller ett avtal om barnets boende kan innebära att barnets boende växlar mellan föräldrarna.

Den grundläggande regeln om vårdnaden om barn finns i 6 kap. 3 § föräldrabalken. I bestämmelsen anges att barnet från födseln står under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra, och i annat fall modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra står barnet från den tidpunkten under vårdnad av båda föräldrarna. Ogifta föräldrar kan få gemensam vårdnad om sina barn genom domstols förordnande, genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs eller – om inte domstol tidigare beslutat i vårdnadsfrågan – genom en anmälan till skattemyndigheten.

Enligt 6 kap. 7 § föräldrabalken skall rätten om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling besluta om ändring i vårdnaden. Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad skall rätten anförtro vårdnaden åt den andre föräldern ensam. Brister också den föräldern i omsorgen på angivet sätt, skall rätten flytta över vårdnaden till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten flytta över vårdnaden till den andre föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. En fråga om ändring i vårdnaden kan prövas på talan av socialnämnden.

Socialnämnden har också möjlighet att med stöd av bestämmelserna i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga hos rätten ansöka om vård om det på grund av misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Enligt samma lag har socialnämnden vidare möjlighet att i vissa fall omedelbart omhänderta den unge om det erfordras av hänsyn till denne.

Rätten skall, enligt 6 kap. 19 §, se till att frågor om vårdnad blir tillräckligt utredda. Innan rätten avgör ett vårdnads mål skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar. Om det behövs utredning, får rätten uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa den. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Rätten skall se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Av 6 kap. 8 § föräldrabalken framgår att om ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet – ett s.k. familjehem – och är det uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller till någon av dem, skall domstolen utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet. Frågor om överflyttning av vårdnaden till familjehemsföräldrar prövas på talan av socialnämnden.

Vid bestämmelsens tillkomst framhöll föredragande statsrådet i proposition 1981/82:168 att det torde krävas att barnet har bott i familjehemmet under flera år innan det kan bli aktuellt att överväga att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna och att det krävs att barnet har fått en så stark bindning till familjehemmet att barnet uppfattar det som sitt eget. I sammanhanget bör även nämnas att det i proposition 1989/90:28 om vård i vissa fall av barn och ungdomar anfördes att det finns fall, där man redan från början kan förutse en långvarig placering. I sådana situationer bör man skapa förutsättningar för att barnet skall kunna växa upp under trygga och stabila förhållanden. Detta torde, enligt vad som anfördes i propositionen, i vissa fall lämpligen kunna ske genom att socialnämnden tar initiativ till att vårdnaden om barnet flyttas över till familjehemsföräldrarna. Också i fall där barnet efter en långvarig placering har rotat sig i familjehemmet, bör socialnämnden i högre grad än hittills aktualisera en vårdnadsöverflyttning.

I sitt av riksdagen godkända betänkande 1989/90:SoU15 instämde socialutskottet i bedömningen att möjligheterna att få vårdnaden om barn och ungdomar överflyttad till familjehemsföräldrar borde kunna utnyttjas i större utsträckning.

I motion L446 av Lisbeth Staaf-Igelström och Ann-Kristine Johansson (båda s) anförs att om det finns misstanke om våld mot kvinnan, mannen eller barnen i form av misshandel, missbruk eller sexuellt övergrepp skall inte den misstänkta personen kunna driva mål om vårdnad eller umgänge om sitt barn, parallellt som utredning om misshandel, missbruk eller sexuella övergrepp pågår. Motionärerna framhåller att en person som gjort sig skyldig till misshandel och är dömd för detta brott mot kvinnan eller mannen inte skall kunna komma i fråga för enskild eller gemensam vårdnad av sitt barn, inte heller skall vårdnadsutredningen rikta sig mot den som blivit utsatt för brottet.

I motion Sf273 anför Alf Svensson m.fl. (kd) att det är mycket otillfredsställande att så många barn förlorar vardagskontakten med den ene föräldern vid en separation. Barnet behöver och har rätt till båda sina föräldrar. Enligt

motionärerna finns det i dag alltför många exempel där barnets självklara rätt till båda sina föräldrar blandas ihop med föräldrarnas behov och önskningar om att få en "rättvis" tillgång till sitt barn. Utvidgningen av reglerna om gemensam vårdnad bör nog följas så att barnets bästa verkligen tillgodoses (yrkande 4).

Frågor rörande överföring av vårdnad till familjehemsföräldrar tas upp i motion So458 av Thomas Julin m.fl. (mp). Motionärerna anför att vårdnadsöverföringar är en mycket känslig fråga som skapar oro hos många anhöriga och anser att överföring av vårdnaden skall vara möjlig, så länge föräldrarna är i livet, endast om föräldrar och familjehemsföräldrar träffar en överenskommelse härom. I motionen yrkas att riksdagen skall tillkännage för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om vårdnadsöverföring (yrkande 13).

Vad först gäller motion L446 har utskottet förståelse för motionärernas uppfattning att exempelvis en kvinna som utsatts för misshandel av sin f.d. make inte ytterligare skall behöva belastas med den påfrestning det innebär att vara part i ett mål rörande vårdnaden om barnen. Utskottet är emellertid inte berett att ta initiativ till sådana lagändringar som begärs i motionen. I sammanhanget bör nämligen beaktas att ifrågavarande lagstiftning måste ha barnets bästa som utgångspunkt. Som den tidigare justitieministern uttalade i en interpellationsdebatt den 3 februari 2000 kan de situationer som aktualiserar en överflyttning av vårdnaden se väldigt olika ut, och man måste utgå från varje enskilt fall. Det kan tänkas situationer där det inte alls är givet att den som utövat våldet, i vart fall för all framtid, bör berövas vårdnaden. Den nuvarande lagstiftningen innebär att frågan om överflyttande av vårdnaden måste avgöras efter vad som är bäst för barnet och utifrån omständigheterna i varje enskilt fall, och enligt utskottets mening är nuvarande regler ändamålsenliga.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L446.

När det sedan gäller motion Sf273 vill utskottet erinra om att det inom Regeringskansliet nu pågår arbete med en utvärdering av 1998 års föräldrabalksreform. Utskottet förutsätter att de frågeställningar som tas upp i motionen kommer att bli föremål för överväganden inom ramen för detta arbete och ser därför inte skäl för något initiativ från riksdagens sida.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion Sf273 yrkande 4.

Vad slutligen gäller yrkande 13 i motion So458 vidhåller utskottet sina tidigare ställningstaganden. Huvudprincipen om barnets bästa bör således vara tillämplig också i samband med överföringar av vårdnaden av familjehemsplacerade barn, och utskottet kan inte finna skäl att förorda några lagändringar i enlighet med motionsönskemålen.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall också till motion So458 yrkande 13.

Med samarbetsamtal avses samtal under sakkunnig ledning i syfte att föräldrarna skall nå enighet i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Samarbetsamtal som en metod att lösa vårdnads- och umgängestvister introducerades i början av 1970-talet. Sedan den 1 mars 1991 åligger det kommunerna enligt 12 a § socialtjänstlagen (1980:620) att erbjuda föräldrar samarbetsam-

tal angående frågor om vårdnad och umgänge m.m. Sedan den 1 januari 1995 åligger det även kommunerna att enligt samma lagrum erbjuda dem som begär det familjerådgivning.

I mål om vårdnad, boende och umgänge får domstolen uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna sådana samtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna (6 kap. 18 §). Samtalen är inte obligatoriska, och de förutsätter inte samtycke från föräldrarnas sida. Utgångspunkten är i stället att ett förordnande om samarbetssamtal kan meddelas så snart det kan antas tjäna något syfte. Dessa bestämmelser, som infördes år 1991, syftade särskilt till att bana väg för en utveckling mot att föräldrarna själva i så stor utsträckning som möjligt skall kunna komma överens, och i lagstiftningsärendet strök utskottet under betydelsen av att föräldrar som har separerat kan lösa uppkommande frågor rörande barnen i samförstånd (bet. 1990/91:LU13).

Vikten av samarbetssamtal tas upp i motion Sf273 av Alf Svensson m.fl. (kd). Motionärerna anför att om hjälp och stöd kommer in så tidigt som möjligt när behov härav uppstår i en parrelation kan många separationer sannolikt undvikas. De samarbetssamtal som finns i dag bör utvecklas ytterligare. Motionärerna begär ett tillkännagivande i enlighet med det anförda (yrkande 3).

Med anledning av 1998 års föräldrabalksreform gav regeringen i december 1998 Socialstyrelsen i uppdrag att stödja utvecklingen av metoder för samarbetssamtal för att främja barnets bästa vid tvister om vårdnad, boende och umgänge. Enligt uppdraget är det av särskild vikt att belysa frågor om hur barnen informeras och får möjlighet att komma till tals, hur man med samarbetssamtal når de flerkulturella familjerna, hur kommunerna kan samarbeta samt hur man genom alternativa arbetsätt förmår lösa de mest komplicerade tvisterna. Uppdraget skall redovisas senast den 31 mars 2001.

Utskottet har inte någon annan uppfattning än motionärerna beträffande vikten av åtgärder från samhällets sida som syftar till att så långt som möjligt förebygga konflikter och kriser vid separationer bland föräldrar. Enligt utskottets mening bör emellertid resultatet av Socialstyrelsens arbete nu avvaktas, och utskottet är inte berett att nu föreslå några ytterligare initiativ från riksdagens sida rörande samarbetssamtalen.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion Sf273 yrkande 3.

Umgänge

Genom 1998 års reform av föräldrabalkens regler om vårdnad och umgänge genomfördes vissa ändringar i 6 kap. 15 § som innebär att barnets rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med lyfts fram (prop. 1997/98:7, bet. LU12).

I lagrummet betonas numera föräldrarnas gemensamma ansvar för att barnets behov av umgänge så långt möjligt tillgodoses. Härigenom understryks också att en förälder som barnet inte bor tillsammans med har en skyldighet att umgås med barnet. Det är främst barnets intresse och behov av umgänge som skall tillgodoses. En förälder har inte någon absolut rätt till umgänge med sitt barn. Beslut om umgänge skall kunna meddelas även i de fall då

föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet. Vad särskilt gäller frågan om information om barnet är vårdnadshavaren skyldig att lämna sådana upplysningar rörande barnet som kan främja umgänget, om inte särskilda skäl talar däremot. År 1998 utvidgades upplysningsskyldigheten till att omfatta även barn som står under föräldrarnas gemensamma vårdnad. Skyldigheten åvilar då den förälder som barnet bor tillsammans med.

I motion L418 av Lars Hjertén och Tuve Skånberg (m, kd) begärs ett tillkännagivande om vikten av att barnets behov skall styra utformningen av umgänget med föräldrarna. Motionärerna pekar på att barnets självklara rätt till båda föräldrarna inte får blandas ihop med föräldrarnas behov och önskingar om att få en "rättvis" tillgång till sina barn. En kartläggning bör göras av hur domstolar dömer i vårdnadsärenden gällande små barn för att tydliggöra om nuvarande praxis är förenlig med barnens bästa. Studier om hur små barn påverkas av växelvis boende bör också uppmuntras.

Motionsspörsmål rörande för- och nackdelar med växelvis boende har tidigare varit föremål för behandling av riksdagen. I mars 1999 gav riksdagen regeringen till känna i anledning av motionsyrkanden att studier snarast bör genomföras beträffande hur små barn påverkas vid växelvis boende. Enligt tillkännagivandet borde också utredas hur föräldrar bäst kan informeras och stödjas så att barnets behov får styra hur boendet och umgänget utformas (bet. 1998/99: SoU6, rskr. 171).

Inom ramen för ett utredningsuppdrag rörande automatisk gemensam vårdnad gav regeringen våren 1999 ett uppdrag till en barnpsykiatrisk expert att belysa frågan om växelvis boende ur barnets perspektiv. Förutom att överväga vilka för- och nackdelar som växelvis boende kan ha för barnet låg i uppdraget att belysa frågan huruvida växelvis boende bör undvikas om barnet understiger en viss ålder och i vilka situationer växelvis boende kan vara olämpligt eller mindre lämpligt. Små barns påverkan av växelvis boende var en fråga som särskilt skulle belysas av den barnpsykiatriska experten.

Uppdraget redovisades sommaren 1999 i en bilaga till departementspromemorian (Ds 1999:57) Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar samt en språklig och redaktionell översyn av 6 kap. föräldrabalken.

Mot denna bakgrund och då, som ovan redovisats, en utvärdering av 1998 års föräldrabalksreform innefattande bl.a. frågan om för- och nackdelar med växelvis boende nu har initierats inom Regeringskansliet finner utskottet för närvarande inte anledning till något initiativ eller andra åtgärder från riksdagens sida.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L418.

När den förälder som barnet bor tillsammans med genom olika åtgärder försvårar eller omöjliggör för barnet att få träffa den andra föräldern brukar man tala om umgängessabotage.

Ulf Nilsson (fp) anför i motion L419 att umgängessabotage är så uppenbart skadligt för barnet att det borde vara en viktig orsak till att ifrågasätta vårdnadshavarens lämplighet. Umgängessabotage bör vara en anledning till att ta upp vårdnadsbeslut till förnyad prövning. Likaså är umgängessabotage ett så allvarligt ingrepp i ett barns liv att det bör falla under straffrättsligt ansvar, kanske på liknande sätt som egenmäktighet med barn. I motionen yrkas att

riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anföras om att utreda utökade möjligheter att motverka umgängessabotage.

Särskilda bestämmelser syftande till att motverka umgängessabotage infördes i föräldrabalken år 1991. I det lagstiftningsärendet behandlades bl.a. frågan om ett straffrättsligt ansvar för umgängessabotage med anledning av motioner i ämnet. Utskottet ansåg därvid att det skulle föra alltför långt att införa en sådan sanktion, och de då aktuella motionerna avstyrktes (prop. 1990/91:8, bet. LU13).

Frågan om umgängessabotage berördes också i samband med 1998 års föräldrabalksreform. När det gäller sådant sabotage finns det, anförde regeringen i proposition 1997/98:7 s. 61, skäl att inta en sträng hållning. Om en förälder utan godtagbara skäl för sitt handlande motarbetar ett umgänge mellan barnet och den andra föräldern, kan detta vara ett tecken på att vårdnaden eller boendet kan behöva ändras. Att därutöver införa sanktioner mot umgängessabotage var, enligt regeringens mening, inte påkallat.

Utskottet framhöll för sin del i 1998 års lagstiftningsärende att domstolen vid bedömning av vårdnadsfrågan skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Att bestämmelsen enligt det då föreliggande förslaget utsträcktes till att gälla även vid bedömning av barnets boende fick, enligt utskottets mening, anses tillfyllest (bet. 1997/98:LU12).

När frågan ånyo behandlades våren 2000 med anledning av en motion uttalade utskottet att det inte hade ändrat uppfattning när det gäller lagstiftningsbehovet och att utskottet, i den mån behov av ytterligare regler i syfte att förhindra umgängessabotage framkom, utgick från att regeringen kommer att aktualisera detta inom ramen för den aviserade utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform (bet. 1999/2000:LU15).

Utskottet har i dag inte någon annan uppfattning när det gäller lagstiftningsbehovet. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L419.

I föräldrabalken slås uttryckligen fast att vårdnadshavaren har ett ansvar för att barnets behov av umgänge med närstående så långt möjligt tillgodoses. När bestämmelsen i 6 kap. 15 § om umgänge mellan barnet och andra personer än barnets föräldrar infördes, ansågs det mindre lämpligt att var och en som anser sig stå barnet särskilt nära skulle kunna föra talan vid domstol om umgänge. Rätten att föra talan anförtroddes därför åt socialnämnderna, som ansågs kunna bedöma i vilka fall det är motiverat utifrån barnets bästa att inleda en umgäningsprocess. Den nuvarande ordningen kritiserar i tre motioner.

I motion L402 av Kerstin Heinemann (fp) begärs ett tillkännagivande om en sådan ändring i föräldrabalken att nära anhöriga, som mor- och farföräldrar, får föra talan om umgänge. Motionären anför att i de fall socialnämnden inte tar sitt ansvar eller inte lyckas, måste det ändå finnas rätt för nära anhöriga att hos tingsrätten föra talan om umgänge.

Enligt motion L421 av Lars Elinderson (m) bör regeringen lägga fram förslag till ändring av 6 kap. 15 a § föräldrabalken, så att mor- och farföräldrar kan väcka talan i domstol om rätt till umgänge med avlidna barns barn i de fall barnens vårdnadshavare motsätter sig det umgänge som begärts.

Även i motion So458 av Thomas Julin m.fl. (mp) begärs ett tillkännagivande om möjlighet för släkt att begära umgänge (yrkande 15). Motionärerna anför att det i Sverige kan behövas en möjlighet för mor- och farföräldrar och andra närstående att kunna vända sig till en rättslig instans för att begära umgänge med ett barn.

Liknande motionsyrkanden har behandlats och avstyrkts av utskottet flera gånger tidigare, bl.a. i det av riksdagen godkända betänkandet 1992/93: LU22. I betänkandet redovisades vad utskottet i ett tidigare sammanhang anför om att det uteslutande är barnets intresse och behov av att träffa t.ex. mor- och farföräldrar som skall tillgodoses, inte mor- och farföräldrarnas intresse av att träffa sitt barnbarn. Enligt utskottets mening var den nuvarande ordningen, som innebär att socialnämnden genom stämning – efter utredning och bedömning om det är till fördel för barnet – får ta upp frågan om umgänge med annan person än en förälder, tillfyllest. Sammanfattningsvis motsatte sig utskottet att en självständig talerätt för mor- och farföräldrar i fråga om umgänge med barn infördes.

Enligt utskottets mening har de skäl som åberopats för den nuvarande ordningen alltjämt bäring. En utvidgning av kretsen taleberättigade ligger inte i linje med strävandena att i så stor utsträckning som möjligt undvika domstolsprocesser om umgänge. Utskottet är inte berett att nu föreslå någon ändring. I den mån bristande umgänge med barnets nära anhöriga beror på att vårdnadshavaren inte tar sitt ansvar är det enligt utskottets mening en viktig uppgift för socialtjänsten att försöka få vårdnadshavaren att se till barnets behov. Med hänsyn till frågans vikt och till de svårigheter som kan finnas vid tillämpningen finns emellertid anledning för regeringen att följa utvecklingen. Utskottet förutsätter att så kommer att ske utan något formellt tillkännagivande från riksdagens sida.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L402, L421 och So458 yrkande 15.

Myndighetsåldern

Enligt 9 kap. 1 § föräldrabalken är ett barn omyndigt till dess det fyller 18 år. År 1969 sänktes myndighetsåldern från 21 år till 20 år och sedan 1974 gäller 18-årsgränsen (bet. LU 1974:12).

Myndighetsåldern har betydelse först och främst för möjligheterna att ingå rättshandlingar. Den som är omyndig får nämligen i princip inte själv råda över sin egendom eller åta sig förbindelser av ekonomisk natur. Sådana åtgärder ankommer i stället på förmyndaren, vanligen föräldrarna, eller kräver i varje fall förmyndares samtycke. I 6 kap. 2 § föräldrabalken föreskrivs att vårdnaden om ett barn består till dess att det fyller 18 år eller dessförinnan ingår äktenskap. Enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken gäller vidare som huvudregel att föräldrarnas underhållsskyldighet upphör när barnet fyller 18 år.

Av 3 kap. 2 § regeringsformen framgår att den som inte har uppnått 18 års ålder senast på valdag inte har rösträtt vid val till riksdagen. Därutöver finns bestämmelser som direkt knyter an till en åldersgräns på 18 år i åtskilliga författningar på vitt skilda rättsområden, exempelvis inom straffrätten, socialtjänsten och på utbildningsområdet. De sålunda författningsreglerade ål-

dersgränserna bestäms av den faktiska födelsedagen. Dock finns det vissa undantag från detta, såsom de åldersgränsbestämmelser som reglerar när skolplikten och värnplikten inträder. Dessa åldersgränsbestämmelser bestäms till det kalenderår en viss födelsedag inträffar i stället för till själva födelsedatum.

I motion L439 av Maud Björnemalm m.fl. (s) begärs ett tillkännagivande om att myndighetsåldern skall följa kalenderåret i stället för födelsedatumet. Enligt motionärernas mening bör lagen ändras så att alla ungdomar i en och samma årskull blir myndiga det kalenderår de fyller 18 år.

Motionsyrkanden om att sänka myndighetsåldern från 18 till 16 år behandlades av utskottet åren 1990 och 1991. I sina av riksdagen godkända betänkanden 1990/91:LU19 och 1991/92:LU9 hänvisade utskottet till att myndighetsåldern år 1969 sänktes från 21 till 20 år och år 1974 till 18 år. Utskottet fann inte några omständigheter som kunde motivera en ytterligare sänkning av myndighetsåldern och avstyrkte bifall till de då aktuella motionsyrkandena.

Ett motionsyrkande likalydande med det nu aktuella behandlades av utskottet våren 2000 i betänkandet 1999/2000:LU15. Utskottet var då inte berett att förorda någon ändring i föräldrabalkens regler om myndighetsåldern. I sammanhanget erinrades om att regeringen i proposition 1998/99:115 På ungdomars villkor – ungdomspolitik för demokrati, rättvisa och framtidstro våren 1999 utlovat en närmare undersökning under innevarande mandatperiod rörande möjligheten att fastställa författningsreglerade åldersgränser till kalenderår i de fall bestämmelserna tar sikte på s.k. kollektivt handlande inom främst fritids- och nöjeslivet samt ansett att frågan om rösträtt skall följa kalenderår i stället för födelsedatum bör behandlas i samband med andra valtekniska frågor. Utskottet avstyrkte bifall till den då aktuella motionen.

Utskottet finner inte skäl att frånga sitt tidigare ställningstagande i frågan och avstyrker därför bifall till motion L439.

Gode män och förvaltare

Föräldrabalken skiljer mellan två ställföreträdarfunktioner för barn: vårdnad och förmyndarskap. Den som har hand om vårdnaden har, som tidigare berörts, ett ansvar för barnets personliga förhållanden och skall bl.a. se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran blir tillgodosedda. Vårdnadshavaren företräder också barnet i personliga angelägenheter. Förmyndaren å sin sida skall förvalta barnets tillgångar och företräda det i angelägenheter som rör tillgångarna. Förmyndaren företräder i övrigt barnet när detta inte enligt lag skall göras av någon annan.

Enligt 10 kap. 2 § föräldrabalken är båda föräldrarna gemensamt förmyndare för barn som står under deras vårdnad. För barn som står under vårdnad av endast den ene av sina föräldrar är denne ensam förmyndare. Föräldrars ställning som förmyndare följer alltså utan särskilt beslut av deras egenskap av vårdnadshavare. Om vårdnaden anförtrots en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare är enligt 10 kap. 3 § föräldrabalken denne eller dessa båda också förmyndare för barnet.

I 11 kap. föräldrabalken finns bestämmelser om att rätten eller överförmyndaren i olika situationer skall förordna en god man för att företräda personer som av skilda anledningar inte i full utsträckning kan representera sig själva. Enligt 11 kap. 1 § kan en god man förordnas att i förmyndarens ställe vårda en underårigs angelägenheter när en förmyndare på grund av sjukdom eller någon annan orsak inte kan utöva förmynderskapet. Till god man eller förvaltare skall utses en rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig man eller kvinna (11 kap. 12 §).

I motion L429 av Berit Adolfsson (m) anförs att barn till missbrukare och psykiskt sjuka och våldsverkare sällan har någon utomstående vuxenkontakt och att de därför, om föräldraskapet fallerar, är några av de mest utsatta i samhället. Då är en av tingsrätten utsedd god man eller förmyndare en bra lösning. Enligt motionären bör regeringen lägga fram förslag till ändring av lagstiftningen rörande god man och förmyndare så att det kan bli möjligt att utse någon sådan till stöd för barn i familjer där missbruk, misshandel och psykisk sjukdom förekommer (yrkande 1). Motionären begär vidare ett tillkännagivande om att frivilliga organisationer bör ges möjlighet att komplettera offentliga sektorn genom att deras medlemmar kan utses till god man eller förmyndare till stöd för utsatta barn (yrkande 2).

Våren 2000 behandlade utskottet ett motionsyrkande i huvudsak motsvarande det nu aktuella yrkande 1 i motion L429. Utskottet anförde då i sitt av riksdagen godkända betänkande 1999/2000:LU15 att gällande rätt innebär möjlighet att förordna god man för en underårig vars föräldrar är sjuka eller av annan orsak inte kan utöva sitt förmynderskap. Avsikten med bestämmelsen i 11 kap. 1 § föräldrabalken är emellertid att godmanskapet skall vara under en övergångstid. Skulle förmyndaren vara förhindrad att under längre tid utöva sitt förmynderskap bör ny förmyndare utses. Reglerna i föräldrabalken om god man torde, såvitt utskottet kunde bedöma, inte vara avsedda för de situationer som beskrevs i motionen. Utskottet anförde vidare att även om utskottet hade förståelse för den omtanke om barnen som ligger bakom motionsyrkandet var utskottet inte berett att förordna att bestämmelserna om god man i föräldrabalken utvidgades så att de kom att omfatta sådana situationer som beskrevs i motionen. I sammanhanget måste, anförde utskottet, beaktas att riksdagen tidigare avvisat tanken på införande av godmanskap inom socialtjänsten och därvid förordat andra lösningar på de problem som togs upp i motionen (bet. 1998/99:SoU6). Mot bakgrund av vad som sålunda anförts avstyrkte lagutskottet bifall till motionen.

Vad som anförts i den nu aktuella motionen utgör, enligt utskottets mening, inte skäl för riksdagen att frångå sitt tidigare ställningstagande i frågan. Därutöver bör påpekas att gällande rätt inte hindrar att medlemmar i frivilliga organisationer utses till god man eller förmyndare.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen L429.

Enligt 12 kap. 16 § föräldrabalken har gode män och förvaltare rätt till ett skäligt arvode för uppdraget och ersättning för de utgifter som har varit skäligt påkallade för uppdragets fullgörande. Beslut om arvode och ersättning för utgifter fattas av överförmyndaren. Överförmyndaren bestämmer dessutom i vad mån arvode och ersättning för utgifter skall betalas med medel

som tillhör den enskilde. Om inte särskilda skäl föranleder något annat, skall arvode och ersättning för utgifter betalas med den enskildes medel i den mån hans eller hennes beräknade inkomst under det år när uppdraget utförs eller hans eller hennes tillgångar under samma år överstiger två gånger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring. Vidare föreskrivs att arvode och ersättning för utgifter som inte skall betalas med den enskildes eller dödsboets medel skall betalas av kommunen.

Enligt 14 kap. 15 § föräldrabalken skall förordnade förmyndare, gode män och förvaltare före den 1 mars varje år i en årsräkning till överförmyndaren redogöra för förvaltningen under föregående år av egendom som stått under ställföreträdarens förvaltning.

I motion L413 av Lisbeth Staaf-Igelström (s) anförs att betalningsrutinerna för gode män och förvaltare bör ändras på så sätt att kommunen dels tar över ansvaret för att fakturera de huvudmän som själva skall betala arvoden, dels betalar in sociala avgifter samt lämnar kontrolluppgifter för alla gode män och förvaltare.

Harald Bergström (kd) anför i motion L415 att frågan om huvudmannen själv eller kommunen skall betala arvodet till gode mannen eller förvaltaren inte bör knytas till huvudmannens bruttotillgångar utan till hur mycket som återstår sedan skatt och hyra m.m. har betalats. I motionen begärs ett tillkännagivande om en höjning av gränsen för arvoderingsansvar mellan kommunen och huvudmannen när det gäller förmyndare, gode män och förvaltare (yrkande 1). Vidare anförs att kommunen bör ansvara för utbetalningen av arvode till alla förmyndare, gode män och förvaltare, även de som huvudmännen själva skall stå för arvodet till. En sådan ordning skulle förenkla redovisningen till skattemyndigheten och dessutom garantera att arvodet verkligen betalas ut. I motionen begärs ett tillkännagivande härom (yrkande 2).

I motion L417 av Anita Sidén och Berit Adolfsson (m) begärs att riksdagen beslutar om sådan ändring i föräldrabalken att en förmyndare, god man eller förvaltare kan redovisa sina uppdrag ett år efter det att uppdraget påbörjats och sedan varje år vid samma tid. Motionärerna anför att en sådan ordning skulle sprida överförmyndarens arbetsbelastning och förkorta dennes handläggningstider.

Förmyndarskapsreglerna i föräldrabalken ändrades genom en genomgripande reform år 1994 (prop. 1993/94:251, bet. 1994/95:LU3, rskr. 29). Reformen innebar bl.a. ändrade regler beträffande förmyndares, förvaltares och gode mäns förvaltning av egendom samt tillsynen över sådan förvaltning. Syftet var att modernisera reglerna på området och anpassa dessa till dagens situation. Sålunda flyttades behörigheten att förordna förvaltare och god man i många fall från tingsrätterna till överförmyndarna, och tillsynen över överförmyndarna överfördes från tingsrätterna till länsstyrelserna. I lagstiftningsärendet uttalade utskottet att det är väsentligt att en så pass genomgripande reform följs upp och utvärderas relativt snart, och utskottet utgick från att regeringen ser till att en sådan uppföljning och utvärdering kommer till stånd. Mot bakgrund av bl.a. dessa riksdagsuttalanden inleddes inom Justitiedepartementet en utvärdering av 1995 års förmyndarskapsreform. Utskot-

tet har erfarit att regeringen nu har för avsikt att tillsätta en större utredning i saken. Direktiv för utredningen avses komma att beslutas under hösten 2001.

Utskottet anser att det finns goda skäl att överväga en annan ordning än den nuvarande när det gäller utbetalningar av arvoden till gode män och förvaltare och förutsätter att sådana överväganden kommer till stånd inom ramen för det förestående utvärderingsarbetet av 1995 års förmyndarskapsreform. Utskottet förutsätter likaledes att frågan om en löpande redovisning av förordnade förmyndares, gode mäns och förvaltares förvaltning övervägs i detta sammanhang. Något formellt tillkännagivande därom från riksdagens sida är därför inte nödvändigt.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L413, L415 och L417.

I motion L448 av Kia Andreasson (mp) begärs ett tillkännagivande om att lagskydd mot ekonomiskt utnyttjande av hjärnskadade bör införas. Reglerna om förvaltarskap och sociallagstiftningen bör ses över och ändras så att människor med hjärnskador får ett tillfredsställande lagskydd mot ekonomiskt utnyttjande. I motionen yrkas att riksdagen skall tillkännage för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att ett lagskydd mot ekonomiskt utnyttjande av hjärnskadade införs.

I likhet med motionären har utskottet noterat att det i olika sammanhang framförts kritik mot gode män och förvaltare. Kritiken har framför allt gällt att gode män visat bristande engagemang och har otillräckliga kunskaper. I sistnämnda hänseende har särskilt framhållits att många utvecklingsstörda behöver hjälp av den gode mannen exempelvis med att utverka beslut om det stöd och den service som de är berättigade till enligt bl.a. lagen (1993:387) om stöd och service till funktionshindrade. Diskussionen har också handlat om hur många uppdrag en god man högst bör ha. Det har vidare gjorts gällande att socialnämnder och länsstyrelser, som misstänker att sjuka och handikappade behandlas illa av sina gode män, enligt sekretesslagen (1980:100) skulle vara förhindrade att anmäla detta till överförmyndaren.

Frågor kring gode män har också varit föremål för uppmärksamhet inom Nordiska ministerrådet. I en forskningsrapport Övergrep mot äldre (Nord 1994:2), som överlämnats till rådet har rekommenderats att reglerna ses över vad gäller tillsättandet av gode män, villkoren för att bli god man och överförmyndarnas kontroll över hur den ekonomiska förvaltningen sköts.

Enligt utskottets mening finns anledning att ta den framförda kritiken på allvar, och utskottet anser för sin del att det är hög tid att bestämmelserna om god man och förvaltare, i enlighet med vad utskottet uttalade år 1995, nu blir föremål för en grundlig uppföljning och utvärdering. Utskottet har också med tillfredsställelse noterat att man inom Justitiedepartementet påbörjat ett sådant arbete. Som ett led i arbetet med att få kunskap om vilka problem som uppkommer i den praktiska tillämpningen och vilka lagändringar som kan behöva göras anordnade departementet den 25 mars 1998 en hearing med deltagande av bl.a. företrädare för överförmyndarnämnder, överförmyndare, länsstyrelse, Svenska Kommunförbundet, Socialstyrelsen, Sveriges advokatsamfund och handikapporganisationer. Enligt vad som framgår av en inom Justitiedepartementet inför hearingen upprättad diskussionspromemoria be-

handlades bl.a. frågor om hur godmansinstitutet fungerar, rekryteringen av gode män, behovet av utbildning och information, hur kontrollen av gode män och förvaltare kan förbättras samt om det bör införas en skyldighet för förvaltare och gode män att samråda med sociala myndigheter och släktingar.

I sammanhanget bör vidare nämnas att den tidigare justitieministern i ett skriftligt frågesvar om godmansinstitutet den 10 februari 1999 (svar på fråga 1998/99: 314) uttalat att hon delade frågeställarens uppfattning att det i vissa avseenden finns anledning att se över reglerna om god man. De aktuella spörsmålen hade, fortsatte justitieministern, aktualiserats inom Justitiedepartementet under den pågående utvärderingen av 1995 års förmynderskapsreform, och frågorna och deras fortsatta beredning övervägdes inom departementet.

Mot bakgrund av vad som sålunda redovisats konstaterar utskottet att motionsspörsmålet är uppmärksammat inom ramen för arbetet inom Justitiedepartementet. Utskottet finner inte skäl att för närvarande förorda några ytterligare initiativ från riksdagens sida med anledning av den nu aktuella motionen.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L448.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *talerätt vid hävande av faderskap*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:L416, 2000/01:L433 och 2000/01:L453,
res. 1 (m, kd, c, fp)
2. beträffande *adoption m.m.*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:L436, 2000/01:L443, 2000/01:L444 yrkandena 3 och 4, 2000/01:L449, 2000/01:L459 yrkande 6, 2000/01:K397 yrkande 14, 2000/01:Ju724 yrkande 11 samt 2000/01: Sf274 yrkandena 6 och 7,
3. beträffande *allmän översyn av adoptionslagstiftningen*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:L406 yrkandena 1–3 och 2000/01:Sf241 yrkande 1,
res. 2 (m, kd, c)
4. beträffande *adoption av familjehemsplacerade barn*
att riksdagen avslår motion 2000/01: So458 yrkande 14,
5. beträffande *vårdnadsutredning och misstanke om misshandel*
att riksdagen avslår motion 2000/01:L446,
6. beträffande *gemensam vårdnad*
att riksdagen avslår motion 2000/01:Sf273 yrkande 4,
7. beträffande *överföring av vårdnad*
att riksdagen avslår motion 2000/01:So458 yrkande 13,
8. beträffande *samarbetsamtal*
att riksdagen avslår motion 2000/01:Sf273 yrkande 3,
9. beträffande *barnets behov av umgänge*
att riksdagen avslår motion 2000/01:L418,

10. beträffande *umgängessabotage*
att riksdagen avslår motion 2000/01:L419,
11. beträffande *talerätt om umgänge*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:L402, 2000/01:L421 och
2000/01:So458 yrkande 15,
res. 3 (m, fp)
12. beträffande *myndighetsåldern*
att riksdagen avslår motion 2000/01:L439,
13. beträffande *barn till missbrukande föräldrar*
att riksdagen avslår motion 2000/01:L429,
res. 4 (m, kd)
14. beträffande *gode män och förvaltare*
att riksdagen avslår motionerna 2000/01:L413, 2000/01:L415 och
2000/01:L417,
15. beträffande *ekonomiskt utnyttjande av hjärnskadade*
att riksdagen avslår motion 2000/01:L448.

Stockholm den 8 mars 2001

På lagutskottets vägnar

Tanja Linderborg

I beslutet har deltagit: Tanja Linderborg (v), Rolf Åbjörnsson (kd), Marianne Carlström (s), Rune Berglund (s), Karin Olsson (s), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Marina Pettersson (s), Christina Nenes (s), Tasso Stafilidis (v), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Anders Berglöv (s), Ana Maria Narti (fp), Anne-Katrine Dunker (m), Raimo Pärssinen (s) och Agne Hansson (c).

Reservationer

1. Talerätt vid hävande av faderskap (mom. 1)

Rolf Åbjörnsson (kd), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Ana Maria Narti (fp), Anne-Katrine Dunker (m) och Agne Hansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 9 börjar med ”Utskottet har” och på s. 10 slutar med ”och L453” bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning i fråga om vikten av att ingen felaktigt förklaras vara far till ett barn. Att faderskapet blir riktigt fastställt måste givetvis anses ligga i såväl barnets som moderns och den utpekade faderns intresse. Vad först gäller den situation att faderskapet har fastställts genom presumtion kan utskottet konstatera att nuvarande lagstiftning i fråga om talerätt för en avliden mans maka och arvingar bygger på avvägningar

mellan de olika intressen som gör sig gällande. Några motsvarande avvägningar har inte skett när det gäller talerätt för mannens änka och arvingar vid ogiltigförklaring av faderskapsbekräftelse. Utskottet anser att det är otillfredsställande att det inte finns några klara regler i fråga om talerätten i sådana fall. Vad härefter angår talerätten i fråga om faderskap som har fastställts genom dom får rättsläget, enligt utskottets mening, betraktas som oklart. Även mot bakgrund av att det på senare år vuxit fram nya former av familjebildningar framstår nuvarande inskränkningar i talerätten som en brist.

Som framhålls i motionerna är i dag metoderna för fastställande av faderskap helt andra än tidigare. Vetenskapen om blodundersökningar har utvecklats så att fastställande av faderskap är möjligt långt efter det att den utpekade fadern avlidit. Detta har blivit möjligt genom att med DNA-teknik undersöka levande släktingars blod.

Sammanfattningsvis anser utskottet att de nu redovisade förhållandena bör bli föremål för en förutsättningslös utredning där olika aspekter på problemen och de olika intressen som gör sig gällande blir noggrant genomlysta.

Vad utskottet nu anfört bör, med bifall till motionerna L416, L433 och L453, ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *talerätt vid hävande av faderskap* att riksdagen med bifall till motionerna 2000/01:L416, 2000/01:L433 och 2000/01:L453 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. Allmän översyn av adoptionslagstiftningen (mom. 3)

Rolf Åbjörnsson (kd), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Anne-Katrine Dunker (m) och Agne Hansson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 17 börjar med "I avvaktan" och slutar med "yrkande 1" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser att internationella adoptioner är mycket betydelsefulla och positiva för alla i vårt samhälle. Det finns därför all anledning att se till att utvecklingen vad beträffar adoptioner fortsätter på ett bra sätt. Av den anledningen så behövs en genomgripande översyn av adoptionslagstiftningen samt en satsning på kunskap och forskning på detta område. Huruvida en person är lämplig att bli adoptivförälder eller inte avgörs alltid efter en utredning av socialnämnden i varje enskilt fall. Mot denna bakgrund förefaller det enligt utskottets mening inte självklart att den 25-årsgräns som gäller för att komma i fråga som adoptivförälder är motiverad. Regeringen bör därför se över huruvida en åldersgräns som är högre än myndighetsåldern är befogad. Utskottet vill slutligen peka på att det av tillgänglig forskning och statistik framgår att barn adopterade av ensamstående i än högre grad än barn som är adopterade av par är överrepresenterade i barnpsykiatrisk vård. Dessa barn är vidare överrepresenterade i barn- och ungdomspsykiatrisk vård jämfört med en normalpopulation. Enligt utskottets mening saknas det tillräcklig kunskap om situationen för barn som adopterats av ensamstående varför situationen

för dessa barn liksom rätten för ensamstående att adoptera bör ses över. Det får ankomma på regeringen att föranstalta om en utredning vari bl.a berörda spörsmål får en noggrann genomlysning.

Vad utskottet nu anfört bör, med bifall till motionerna L406 yrkandena 1–3 och Sf241 yrkande 1, ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 3 bort ha följande lydelse:

3. beträffande *allmän översyn av adoptionslagstiftningen*
att riksdagen med bifall till motionerna 2000/01:L406 yrkandena 1–3 och 2000/01:Sf241 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. Talerätt om umgänge (mom. 11)

Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Berit Adolfsson (m), Ana Maria Narti (fp) och Anne-Katrine Dunker (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 23 börjar med ”Liknande motionsyrkanden” och på s. 24 slutar med ”yrkande 15” bort ha följande lydelse:

I likhet med motionärerna kan utskottet konstatera att den nuvarande ordningen med exklusiv talerätt för socialnämnden i mål om umgänge med andra anhöriga än barnets föräldrar visat sig mindre lämplig. Utskottet anser att den nuvarande lagstiftningen nedvärderar far- och morföräldrars betydelse för barnen och barnens behov av nära kontakter med närstående släktingar. Sådant umgänge är oftast en rikedom för barnen, och sådana relationer verkar i de flesta fallen för barnens bästa. Bestämmelsen kommer såvitt utskottet har sig bekant sällan till användning, och i de fall socialnämnden inte vidtar de åtgärder som behövs för att tillgodose barnets behov av umgänge med nära anhöriga, såsom mor- och farföräldrar, bör dessa enligt utskottet ha möjlighet att föra talan vid domstol om sådant umgänge. Enligt utskottet bör regeringen återkomma till riksdagen med förslag till erforderliga lagändringar.

Vad utskottet nu anfört bör, med bifall till motionerna L402, L421 och So458 yrkande 15, ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 11 bort ha följande lydelse:

11. beträffande *talerätt om umgänge*
att riksdagen med bifall till motionerna 2000/01:L402, 2000/01:L421 och 2000/01:So458 yrkande 15 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

4. Barn till missbrukande föräldrar (mom. 13)

Rolf Åbjörnsson (kd), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m) och Anne-Katrine Dunker (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 26 börjar med ”Våren 2000” och slutar med ”motionen L429” bort ha följande lydelse:

Som anförs i motionen kan en god man utses som en tillfällig lösning om föräldrarna är sjuka eller av annan orsak inte kan utöva sitt förmyndarskap. Om lösningen avser en längre period kan en ny förmyndare för barnet utses. Utskottet delar motionärernas uppfattning att barn till missbrukare, psykiskt sjuka och våldsvärkare väldigt sällan har någon utomstående vuxenkontakt och att de, om inte föräldraskapet fungerar, är några av de mest utsatta i samhället i dag. I dessa situationer är enligt utskottets mening en av tingsrätten utsedd god man en bra lösning. Av en god man krävs bland annat sunt förnuft och ett ansvarsfullt förhållningssätt. Sådana människor står säkert att finna i barnens närhet. När den offentliga sektorn inte räcker till bör personer lämpliga som gode män kunna rekryteras från frivilligorganisationerna. Personer från dessa organisationer bör kunna skapa förutsättningar för utsatta barn att utvecklas och växa till fullvärdiga medborgare.

Med hänsyn till det anförda delar utskottet motionärernas bedömning att regeringen bör ges i uppdrag att utreda om lagstiftningen rörande god man kan förändras så att barn i utsatta miljöer kan få tillgång till en sådan vuxen person som i vardagslag följer barnet och ser till att det får en human barn-dom. Uppdraget bör även innefatta att frivilliga organisationer ges möjlighet att komplettera den offentliga sektorn i dessa sammanhang.

Vad utskottet sålunda anför bör riksdagen, med bifall till motion L429, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under 13 bort ha följande lydelse:

13. beträffande *barn till missbrukande föräldrar*
att riksdagen med bifall till motion 2000/01:L429 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Särskilda yttranden

1. Adoption m.m.

Tanja Linderborg och Tasso Stafilidis (båda v) anför:

Vi vill uttala att betänkandet Barn i homosexuella familjer som nyligen lämnats av Kommittén om barn i homosexuella familjer är ett mycket stort steg framåt i strävandena att behandla alla människor lika oavsett sexuell läggning. Vi ställer oss bakom betänkandet vad det gäller rätten för homosexuella att bli prövade för internationell adoption. Vi ställer oss även bakom betänkandets åsikt om anhörigadoptioner för homosexuella samt möjlighet till assisterad insemination för lesbiska par. Huvudfrågan är om barnet kan få tillräcklig omsorg och kärlek från sin eller sina kommande föräldrar. Föräldrarnas sexuella läggning har ingen betydelse, utan lämpligheten som föräldrar avgörs av andra faktorer. I utredningen framkommer inga bevis för att homosexuella skulle vara sämre föräldrar än heterosexuella. Mot denna bakgrund anser vi det mycket angeläget att beredningen av betänkandet Barn i homosexuella familjer ges hög prioritet inom Regeringskansliet så att ett lagförslag i enlighet med kommitténs förslag kan föreläggas riksdagen inom en inte alltför avlägsen framtid.

Vi har inte ansett det erforderligt att avge någon formell reservation till förmån för de motioner som vill ha till stånd en ordning som innebär rätt för alla människor att bli prövade som adoptivföräldrar, då vi utgår ifrån att regeringen kommer att utforma sin proposition i frågan i enlighet med betänkandet från kommittén om barn i homosexuella familjer.

2. Adoption m.m.

Agne Hansson (c) anför:

Jag delar den uppfattning som förts fram i motion K397 yrkande 14 och anser således att alla skall behandlas lika inför lagar och regler. Mot denna bakgrund anser jag att alla myndiga personer bör ha rätt att bli prövade som adoptivföräldrar. Det är dock väsentligt att poängtera att en adoption alltid måste ske med utgångspunkt i barnets bästa och att det är barnets rätt till föräldrar som är styrande för en eventuell adoption och inte de vuxnas rätt till ett barn.

Ett färdigt lagförslag som är i linje med denna min uppfattning föreligger nu. Jag förutsätter att lagförslaget efter remissbehandling och ytterligare beredning kommer under riksdagens prövning. Jag avstår därför från att avge någon formell reservation i anledning av motion K397 yrkande 14.

3. Adoption m.m.

Ana Maria Narti (fp) anför:

I vår motion om sexuell likaberättigande har vi påpekat att partiet redan tagit ställning för en omedelbar ändring av adoptionslagen i frågan om adoption av styvbarn i homosexuella par. Det gäller fall där en biologisk förälder avlider och då det redan finns etablerade starka känslomässiga kontakter mellan barnet och en homosexuell partner till den överlevande föräldern. I ett sådant fall är det uppenbart att en person i ett homosexuellt par kan komma i fråga som adoptivförälder. Lagstiftningen bör inte förhindra detta.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Motionerna	1
Utskottet	5
Inledning.....	5
Talerätt i mål om hävande av faderskap.....	6
Homosexuellas rätt att få adoptera, m.m.	10
Vårdnad.....	17
Umgänge.....	21
Myndighetsåldern	24
Gode män och förvaltare.....	25
Hemställan	29
Reservationer.....	30
1. Talerätt vid hävande av faderskap (m, kd, c, fp).....	30
2. Allmän översyn av adoptionslagstiftningen (m, kd, c).....	31
3. Talerätt om umgänge (m, fp)	32
4. Barn till missbrukande föräldrar (m, kd).....	32
Särskilda yttranden	33
1. Adoption m.m.	33
2. Adoption m.m.	34
3. Adoption m.m.	34

**Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
.Fel! Okänt namn
på
dokumentegenskap
på
dokumentegenskap**